

Block 1 - Mängder och tal

- Mängder
  - Mängder och element
  - Venndiagram
- Talmängder
  - Heltalen $\mathbb{Z}$
  - Rationella talen $\mathbb{Q}$
  - Reella talen $\mathbb{R}$
  - Räkning med tal.
- Ordning av talen i $\mathbb{R}$
  - Intervall
  - Absolutbelopp
  - Olikheter

Preparandkurs i matematik

Låt oss börja från början:

Gud skapade de positiva heltalen.

Allt annat är människans verk.

(Leopold Kronecker)

De positiva heltalen är ett exempel på en struktur som kallas för en **mängd**.

Mängder

En mängd är en samling av objekt som är sådan att man för varje tänkbart element otvetydigt kan avgöra om det tillhör mängden eller ej. Objekten kallas för mängdens **element**.

En mängd är **utan ordning** och upprepade element bortser man ifrån.

Två mängder är lika om de innehåller exakt samma element.

Exempel

- Låt A vara mängden av alla positiva heltal mindre än 6, dvs.

$$A = \{1, 2, 3, 4, 5\}.$$

- Mängden $\{1, 3, 5, 5\}$ är lika med mängden $\{1, 3, 5\}$.
- Mängden $\{1, 3, 5\}$ är lika med mängden $\{3, 5, 1\}$.

För att tala om att ett element tillhör en mängd använder man tecknet $\in$, t.ex om det står

$$2 \in A,$$

utläses detta att “2 är ett element som tillhör mängden A ”.

Vi har också ett motsvarande tecken för “tillhör inte”:

$$7 \notin A.$$

Venndiagram för mängder

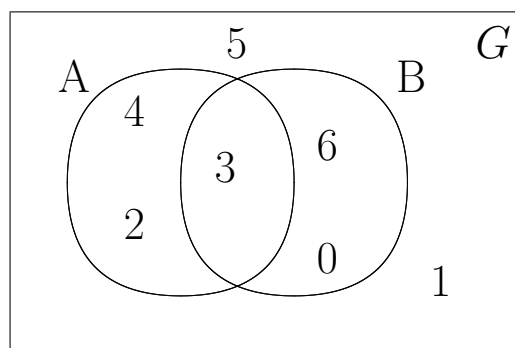
Venndiagram är illustrationer som hjälper oss att åskådliggöra mängder och samband mellan mängder.

Alla mängder i en uppgift har oftast element av samma typ. Om t.ex alla element är positiva heltal då säger vi att vi jobbar i **grundmängden** $\mathbb{Z}_+$.

I ett Venndiagram ritar vi grundmängden som en stor rektangel, och de mängder vi arbetar med anges som slutna områden (t.ex cirklar eller ellipser) inuti rektangeln.

Exempel

Låt G vara grundmängden $\{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6\}$ och betrakta de två mängderna $A = \{2, 3, 4\}$ och $B = \{0, 3, 6\}$. Ett Venndiagram för dessa blir då:

Några ofta förekommande grundmängder

Mängden av **positiva heltal** är

$$\mathbb{Z}_+ = \{1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

Notera att 0 *inte* är ett positivt heltal.

Mängden av de positiva heltalen *och* 0 är de **naturliga talen**

$$\mathbb{N} = \{0, 1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

Mängden av **negativa heltal** är

$$\mathbb{Z}_- = \{-1, -2, -3, -4, \dots\}.$$

Notera att 0 *inte* är ett negativt heltal.

Mängden av alla **heltal** kallas för $\mathbb{Z}$.

$$\mathbb{Z} = \mathbb{Z}_+ \cup \{0\} \cup \mathbb{Z}_-.$$

Talmängder

$$\mathbb{Z}_+ = \{1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

Nu till (en del av) människans verk:

$$\mathbb{Z}_- = \{-1, -2, -3, -4, \dots\}.$$

Heltalen

$$\mathbb{Z} = \{-3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, 4, \dots\}.$$

De rationella talen

$$\mathbb{Q} = \left\{ \frac{a}{b} : b, a \in \mathbb{Z}, b \neq 0 \dots \right\}.$$

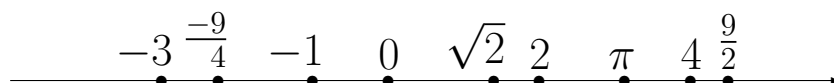
Räkneoperationer på $\mathbb{Z}$: $+$, $-$, $\cdot$ och heltalsdivision med rest

Räkneoperationer på $\mathbb{Q}$: $+$, $-$, $\cdot$, $\div$ (men *inte* division med 0)

Reella talen $\mathbb{R}$

Det är inte helt så enkelt att definiera de reella talen. Det enklaste sättet att beskriva $\mathbb{R}$ är som **mängden av alla tal som är längder av linjestycker**.

Vi använder en tallinje till att illustrera $\mathbb{R}$:

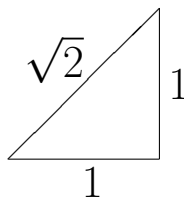

- negativa reella tal ges m.h.a linjestycker till vänster om 0
- positiva reella tal ges m.h.a linjestycker till höger om 0

Notera att heltal och rationella tal är längder av linjestycker på tallinjen, så $\mathbb{Z}$ och $\mathbb{Q}$ är delmängder av $\mathbb{R}$.

Fråga: Finns det tal i $\mathbb{R}$ som inte är rationella?

Svar: Ja, det finns **irrationella tal**, dvs. tal som inte kan skrivas som en kvot av heltal, t.ex. $\sqrt{2}$:

I algebrakursen kommer vi att bevisa att $\sqrt{2}$ är irrationellt.

Decimaltal

Rationella tal och reella tal kan alltid skrivas som decimaltal, om man tillåter oändliga strängar av siffror efter decimalkommat. Vårt talsystem är det så kallade 10-systemet som använder positions-siffror från mängden $\{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9\}$.

Exempel

- Decimaltalet 3472.459 beskriver talet

$$3(10^3) + 4(10^2) + 7(10^1) + 2(10^0) + 4(10^{-1}) + 5(10^{-2}) + 9(10^{-3})$$

- Rationella talet $\frac{1}{3}$ ges av den oändliga strängen

$$0.333333333....$$

Decimaltal

Exempel

- Alla ändliga decimaltal är rationella, t.ex. 0.123
- Alla oändliga periodiska decimaltal är rationella, t.ex. 0.123123123123...
- Omvänt är alla rationella tal också antingen ändliga eller oändliga periodiska decimaltal.
- Vi kan sammanfatta att ett **irrationellt tal** är ett oändligt, **icke-periodiskt decimaltal**.

Räkning med reella tal

Räkneoperationerna på $\mathbb{R}$ är $+$, $-$, $\cdot$, $\div$ (men *inte* division med 0) med vanliga räkneregler, t.ex: Låt a, b och c vara reella:

Associativa lagar: $a(bc) = (ab)c$ och $a + (b + c) = (a + b) + c$

Kommutativa lagar: $ab = ba$ och $a + b = b + a$

Distributiva lagar: $a(b + c) = ab + ac$

Lagen om noll-delare:

Om $ab = 0$ då är $a = 0$ eller $b = 0$ (eller både)

Teckenregler:

$$\begin{aligned} a + (-b) &= a - b, & a - (-b) &= a + b, \\ (-a)b &= a(-b) = -ab, & (-a)(-b) &= ab \end{aligned}$$

$$\frac{-a}{b} = \frac{a}{-b} = -\frac{a}{b}, \quad \frac{-a}{-b} = \frac{a}{b} \text{ om } b \neq 0.$$

Uttryck beräknas **från vänster till höger** med **PaPoDMAS**-regeln:

Parenteser (inre först)

Potenser (inre först)

Division/ **M**ultiplikation

Addition/ **S**ubtraktion

Räkning med reella tal

Exempel

Beräkna

$$2 + 3 \cdot 5$$

$$-10 + (-5)$$

$$-10 - (-5)$$

$$(-10)(-5)$$

$$(-10) - 5$$

$$10(-5)$$

$$3 - (4 - 7)$$

$$3 - 4 - 7$$

$$(3 - 4)(-7)$$

$$(-2)(-3)(-4)$$

$$(-2)(-3) - 5(-4)$$

$$\frac{6}{0.2 - 0.2(-2)}$$

Bråkräkning

Täljaren står på **T**aket,
Nämnaren **N**ederst.

Addition och subtraktion

Förläng så att alla bråk i uttrycket har samma nämnare.

$$\frac{2}{3} + \frac{3}{4}$$

$$\frac{2}{3} - \frac{1}{6}$$

Multiplikation

Multiplitera täljare för sig och nämnare för sig.
(Tips: Förkorta först om det går)

$$\frac{2}{3} \cdot \frac{3}{4}$$

$$\frac{14}{21} \cdot \frac{27}{36}$$

Division

Är det samma som att multiplicera med inverterade bråket, t.ex

$$\frac{2}{3} \div \frac{5}{7} = \frac{2}{3} \cdot \frac{7}{5}$$

Bråkräkning

Exempel

Förkorta så långt som möjligt

$$\frac{35}{84}$$

och

$$\frac{0.35}{0.0084}$$

Beräkna $3 + \frac{1}{7} - \frac{12}{14} - \frac{1}{2}$

Bråkräkning

Exempel

Beräkna $\frac{\frac{1}{3} + \frac{1}{4}}{\frac{1}{3} - \frac{1}{4}}$

Beräkna $\frac{2 \cdot \frac{1}{3} \cdot \frac{1}{7}}{\frac{1}{7} \cdot \frac{1}{4}}$

Vilket av talen är störst, $-\frac{3}{17}$ eller $-\frac{4}{23}$?

Ordning av talen i $\mathbb{R}$

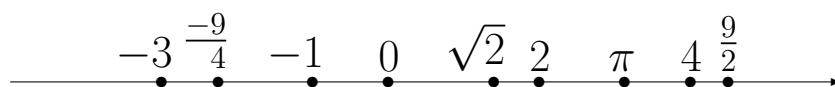
Talen i mängden $\mathbb{R}$ är ordnade på ett naturligt sätt:

$x < y$ betyder att x ligger vänster om y på reella tallinjen

$x > y$ betyder att x ligger höger om y på reella tallinjen

$x \leq y$ betyder att $x < y$ eller $x = y$

$x \geq y$ betyder att $x > y$ eller $x = y$

Exempel

$$-2.25 < 4$$

$$\sqrt{2} > 0$$

$$\sqrt{2} < 2$$

$$2 \leq 2$$

Egenskaper för ordningsrelationer

För alla reella tal a, b och c gäller

- Om $a < b$ då är $a \pm c < b \pm c$
- Om $a < b$ och $c > 0$ då är $ac < bc$
- Om $a < b$ och $c < 0$ då är $ac > bc$
- Om $0 < a < b$ då är $\frac{1}{b} < \frac{1}{a}$

Liknande regler gäller för $\leq$ och $\geq$.

Exempel

$2 < 3$ ger t.ex att

- $12 < 13$,
- $-8 < -7$,
- $20 < 30$,
- $-20 > -30$,
- $\frac{1}{3} < \frac{1}{2}$.

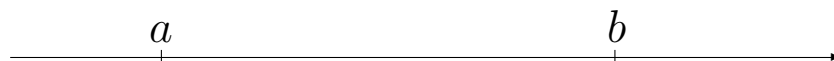
Några delmängder till $\mathbb{R}$

Intervall

Ett intervall är en delmängd av reella talen som innehåller alla tal på ett linjestycke på reella tallinjen. Det finns 3 typer av ändliga intervall:

Slutet intervall

$[a, b]$ är alla reella tal x med $a \leq x \leq b$

Öppet intervall

$]a, b[$ och (a, b) är alla reella tal x med $a < x < b$

Halvöppet intervall

$]a, b]$ och $(a, b]$ är alla reella tal x med $a < x \leq b$

$[a, b[$ och $[a, b)$ är alla reella tal x med $a \leq x < b$

Några delmängder till $\mathbb{R}$

Intervall

Det finns också oändliga intervall:

$[a, \infty[$ **och** $[a, \infty)$ är alla reella tal x med $x \geq a$

$]a, \infty[$ **och** (a, ∞) är alla reella tal x med $x > a$

$] - \infty, a]$ **och** $(-\infty, a]$ är alla reella tal x med $x \leq a$

$] - \infty, a[$ **och** $(-\infty, a)$ är alla reella tal x med $x < a$

Observera att ∞ *inte* är ett tal utan en symbol som anger att intervallet är utan ändpunkt. Man kan alltså inte räkna med ∞ !

Notera också att $] - \infty, \infty[$ och $(-\infty, \infty)$ är hela $\mathbb{R}$.

Absolutbelopp

För alla reella tal x betecknas (absolut)beloppet av x med $|x|$ och det definieras genom

$$|x| = \begin{cases} x & \text{om } x \geq 0; \\ -x & \text{om } x < 0. \end{cases}$$

Exempel

- $|2| = 2$
- $|-2| = 2$
- $|0| = 0$
- $|-0.45| = 0.45$

Att ta absolutbeloppet av x betyder därför att stryka ett eventuellt minustecken framför talet. Men akta dig om x är en obekant:

Fråga: Är $|-a| = a$ för alla reella tal a ?

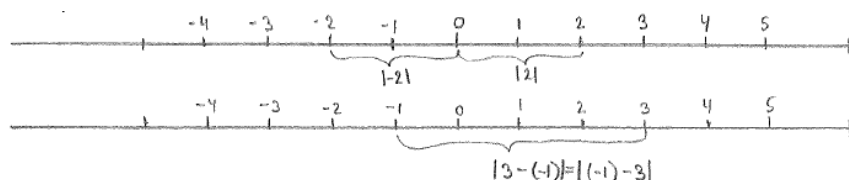
Svar: Nej, t.ex. $| - (-2) | = 2$.

Notera också här att $\sqrt{x^2} = |x|$, INTE x .

Geometrisk tolkning av absolutbelopp

$$|x| = \begin{cases} x & \text{om } x \geq 0; \\ -x & \text{om } x < 0. \end{cases}$$

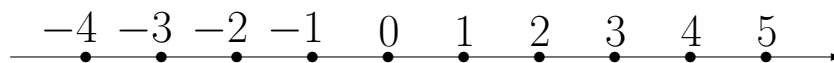
$|x|$ kan tolkas som avståndet mellan x och 0 på reella tallinjen, och $|x - a|$ som avståndet mellan x och a .

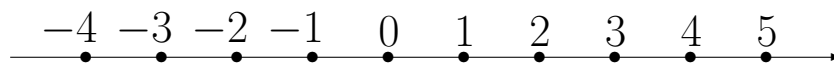
Exempel

Bestäm alla x som uppfyller att

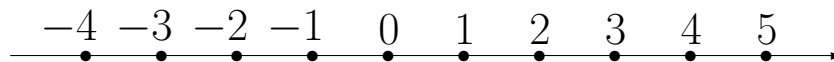
- $|x| = 3$

- $|x - 1| \leq 3$

- $1 < |x - 1| \leq 3$

Olikheter

Egenskaper för olikheter

Kom ihåg att för alla reella tal a, b och c gäller

- Om $a < b$ då är $a \pm c < b \pm c$
- Om $a < b$ och $c > 0$ då är $ac < bc$
- Om $a < b$ och $c < 0$ då är $ac > bc$
- Om $0 < a < b$ då är $\frac{1}{b} < \frac{1}{a}$

Exempel

Lös olikheterna

- $2x + 5 < -7$

- $5 - 2x < 7$

Olikheter med absolutbelopp

$$|x| = \begin{cases} x & \text{om } x \geq 0; \\ -x & \text{om } x < 0. \end{cases}$$

Kom ihåg att $|x|$ kan tolkas som avståndet mellan x och 0 på reella tallinjen, och $|x - a|$ som avståndet mellan x och a . Reella tal x som uppfyller olikheten

$$|x - a| \leq b$$

är alltså alla tal som har avstånd $\leq b$ till talet a på reella tallinjen. Några olikheter med absolutbelopp är då enkla att lösa:

Exempel

Bestäm alla x som uppfyller att

- $|x - 2| \leq 3$

- $|2x - 4| < 1$